

วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) 2567

Received: 04/10/2023, Revised: 22/11/2023, Accepted: 25/12/2023

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอของกลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองบ้านโนนทอง ตำบลเชียงกลม อำเภopakคม จังหวัดเลย

ไทยโรจน์ พวงมณี^{1*}, อรทัย จิตไธสง², ธนาพูน วงศ์ษา³

^{1*} ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² ภาควิชาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ สาขาวิชาการศึกษานุปถัมภ์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

E-mail: thai-roj@hotmail.com^{1*}

^{1*} ผู้ประสานงานหลัก

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทพื้นที่บ้านโนนทอง ตำบลเชียงกลม อำเภopakคม จังหวัดเลยและ 2) ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอกลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองบ้านโนนทอง ตำบลเชียงกลม อำเภopakคม จังหวัดเลย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา ประชากรเป้าหมายคือ สมาชิกกลุ่มทอผ้า พัฒนาการ ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงกลม จำนวน 15 คน ได้มาโดยวิธีการเจาะจง ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ประเด็นการสนทนากลุ่ม และประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า 1) บ้านโนนทองเป็นหมู่บ้านในพื้นที่อำเภopakคม จังหวัดเลย พื้นที่อยู่ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำโขงกั้นระหว่างประเทศ ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านบางส่วนร่อนทองในแม่น้ำโขง นับถือพุทธศาสนา มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรมการปลูกพืช ไม้ยืนต้น ฝ้าย และภูมิปัญญาด้านการทอผ้า 2) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอมี 7 ขั้นตอน ดังนี้ (1) ขั้นการบ่งชี้ความรู้และการกำหนดความรู้ด้วยการระบุตัวบุคคล เอกสารความรู้เกี่ยวกับผ้า (2) ขั้นการสร้างและแสวงหาความรู้ ด้วยการนำความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล จากเอกสารที่จัดระบบให้เหมาะสมกับการเรียนรู้และการแก้ปัญหา (3) ขั้นการประมวลกลั่นกรองและการจัดความรู้ให้เป็นระบบด้วยการพิจารณา แยกแยะตามความสำคัญ (4) ขั้นการจัดเก็บองค์ความรู้ให้เป็นระบบ ด้วยการจัดพิมพ์เป็นเอกสารประกอบภาพถ่าย 5) ขั้นการเข้าถึงความรู้ด้วยการศึกษาเอกสาร (6) ขั้นการแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนความรู้ ด้วยการเผยแพร่และการเปิดพื้นที่เรียนรู้ และ 7) ขั้นการเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ด้วยการทบทวนและพัฒนาผ้าทอให้สวยงาม

คำสำคัญ: การจัดการความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ผ้าทอพื้นบ้าน, กลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมือง

วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) 2567

Received: 04/10/2023, Revised: 22/11/2023, Accepted: 25/12/2023

Knowledge Management about Wisdom woven fabric of Ban Phon Thong Native Cotton Weaving Group, Chiangklom Sub-district, Pak Chom District, Loei Province

Thairoj Phoungmanee^{1*}, Orathai Jitthaisong², Thanapoon Wongsas³

^{1*}Department of Humanities, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University

²Department of Applied Science, Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University

³Early Childhood Education Program, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

E-mail: thai-roj@hotmail.com^{1*}

^{1*}Corresponding author

Abstract

The objectives of this study were to 1) Study the spatial context Ban Phon Thong, Chiangklom Sub-district, Pak Chom District, Loei Province and 2) Knowledge management process about wisdom woven fabric of Ban Phon Thong native cotton weaving group, Chiangklom Sub-district, Pak Chom District, Loei Province. Use qualitative research methodology, the target population was : Members of indigenous weaving groups, developer, head of house and Chiangklom sub-district administration organization representative amount 15 person. Acquired by a specific method. Use unstructured interviews, group discussion points, exchange of learning and analyzing content. The results found : 1) Ban Phon Thong was a village in the Pak Chom district, Loei Province. The area borders the Lao People's Democratic Republic. The mekong river is an international barrier, the villagers are engaged in agriculture, some villagers panning gold in the Mekong river, practice Buddhism. There was local wisdom in crop growing, perennial, cotton, and weaving wisdom 2) Knowledge Management Process about Local wisdom woven fabric had 7 steps : 1) Knowledge identification and knowledge assignment with the identification of individuals, documents with knowledge of cotton. 2) Knowledge creation and seek knowledge by bringing the knowledge that was the people, documentation organized to suit learning and problem solving. 3) Screening stage and systematic knowledge organization with consideration, distinguish by importance. 4) The process of systematizing knowledge storage by publishing it as an accompanying photograph document. 5) Knowledge access stage with the study of documents. 6) Sharing stage and knowledge exchange with dissemination and opening up learning spaces. 7) Learning stage and knowledge to good use by reviewing and developing beautiful woven fabrics.

Keywords: Knowledge Management, Local Wisdom, Folk Woven Fabrics, Indigenous Cotton Weaving Group

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความสามารถของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตเพื่อให้มีชีวิตที่ราบรื่นและมีความสะดวกสบายจากการใช้วัตถุหรือสิ่งของจากการคิดสร้างสรรค์นั้น ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นล้วนมาจากการใช้สติปัญญา ประสพการณ์ความรู้ที่สั่งสมมา ผ้าทอพื้นเมืองเป็นผ้าที่ถูกทอขึ้นโดยชาวบ้านที่อยู่ในท้องถิ่น ผสมผสานกลมกลืนระหว่าง ศาสนา ความเชื่อ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพจนเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนั้น ระหว่างการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อาจมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสถานการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ การปรับตัวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต (ดวงรักษ์ จันแดง, 2566, น. 209-226) ผ้าทอแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะเฉพาะอันเนื่องมาจากสภาพพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และระบอบการทอผ้า ดังเช่น ผ้าทอของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าพื้นบ้านเมืองบ้านโพธิ์ทองที่มีพื้นที่ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว (สปป.ลาว) ดังนั้นวัฒนธรรมการใช้ชีวิตจึงส่งผลต่อวัฒนธรรมการทอผ้าที่มีความเรียบง่าย เน้นการใช้วัสดุที่ทำการปลูกเอง เช่น ฝ้ายมาเป็นวัสดุในการทอ โดยที่ภูมิปัญญาผ้าทอนี้มีการสืบทอดต่อมาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายที่มีการทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน ดังที่กันทนา ใจสุวรรณ และคณะ (2564, น. 27-38) กล่าวว่า รูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของคนรุ่นเก่ามี 2 แบบคือ 1) การสาธิต ด้วยการทำให้ดูก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง เพื่อฝึกการสังเกตและจดจำขั้นตอนต่าง ๆ ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติการ และ 2) การปฏิบัติการจริง โดยผู้รับการถ่ายทอดจะลงมือปฏิบัติการ ส่วนผู้ถ่ายทอดจะคอยดูและให้คำแนะนำเมื่อเกิดปัญหาระหว่างการทอผ้า อย่างไรก็ตาม ผลจากการคิดและการแก้ปัญหาการทอผ้าของช่างทอมาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดนวัตกรรมผ้าทอที่มีคุณค่าต่อคนรุ่นปัจจุบัน สำหรับผ้าทอพื้นเมืองนั้นเป็นงานฝีมือที่เชื่อมโยงกับศิลปะ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำรงชีวิตของคนพื้นบ้านตามยุคสมัยและกาลเวลา ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ช่วยหล่อหลอมให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม จนผ้าทอแต่ละพื้นที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอถูกสร้างขึ้นด้วยความรู้และทักษะฝีมือมาอย่างต่อเนื่อง จึงช่วยสะท้อนรากเหง้าและคุณค่าของชุมชนลงไปในพื้นที่ผ้าทออย่างวิจิตรและประณีต (ทศวรรณ อิมาคำ และคณะ, 2554, น. 17-28)

บ้านโพธิ์ทองเป็นหมู่บ้านหนึ่งในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลเชียงกลม อำเภอบางบาล จังหวัดเลย มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าที่ได้สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย โดยผ้าทอมีการพัฒนาจากการทอไว้ในครัวเรือน มาสู่การทอเพื่อการขายสร้างรายได้และเศรษฐกิจให้กับชุมชน ซึ่งกลุ่มทอผ้ามีการดำเนินการทออย่างต่อเนื่อง แต่ประสบปัญหาผ้าทอขาดอัตลักษณ์ รูปแบบผ้าทอไม่หลากหลาย ขาดการรวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอดที่เป็นระบบ จึงต้องการให้ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุยังคงอยู่ และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอแบบใหม่ที่สามารถสร้างจุดเด่นให้กับกลุ่มได้ พิษณุภรณ์ บัวสระ และคณะ (2562, น. 5259-5271) กล่าวว่า สภาพปัจจุบันกลุ่มผ้าทอส่วนใหญ่มีช่างทอเป็นผู้สูงอายุ มีจำนวนสมาชิกไม่มาก บางส่วนของสมาชิกหันไปประกอบอาชีพอื่น ขาดคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอด เนื่องจากกระบวนการทอมีหลายขั้นตอนและใช้ระยะเวลานาน ได้คำตอบแทนไม่คุ้มค่า สมาชิกที่เหลืออยู่จึงผลิตไม่ทันต่อความต้องการของตลาด นอกจากนี้รูปแบบผ้าทอขาดความหลากหลาย ไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และองค์ความรู้บางส่วนค่อย ๆ หายไปพร้อมกับช่างทอ ซึ่งถ้ามีการจัดการความรู้ที่เป็นจะสามารถช่วยแก้ปัญหา ช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการนำความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลออกมา คำว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ใหม่ รวมทั้งการจำแนก การจัดระบบหมวดหมู่ความรู้แล้วนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้มีการนำองค์ความรู้จากการจัดการไปใช้ให้เกิดประโยชน์ระดับบุคคลและองค์กร (มนชนก อุปะทะ, 2559, น. 155-166) ส่วนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอพื้นเมืองนั้นเป็นการค้นหาความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลด้วยการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนรู้จากการฟัง การสังเกต การสาธิตเพื่อให้เรียนรู้ จดจำและนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชนในอนาคตร่วมกัน แนวคิดการพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน ถือว่าเป็นการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจฐานรากผ่านการส่งเสริมภาคการเกษตร อุตสาหกรรม และบริการของพื้นที่ ด้วยการนำอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่มีความโดดเด่นมาสู่การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้ให้กับประชาชน (บุญวัฒน์ สว่างวงศ์ และคณะ, 2566, น. 12-27) ซึ่งผ้าทอของกลุ่มยังต้องการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการจัดการความรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม มีเป้าหมายเพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้กลุ่มได้ทบทวนสภาพและปัญหาร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบของผ้าทอและการแปรรูปผ้าทออย่างเป็นระบบ จนสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่มได้อย่างยั่งยืน

กล่าวได้ว่าการจัดการความรู้เป็นกระบวนการพัฒนาด้วยการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาจากการทำงานที่จะส่งผลกระทบต่อองค์กรให้คงอยู่ต่อไป สำหรับการจัดการความรู้ผ้าทอพื้นเมืองที่ดั้นด้นควมมีกระบวนการที่ชัดเจนเป็นระบบที่ก่อเกิดเป็นนวัตกรรมที่เป็นผลงาน รูปแบบความรู้ และรูปแบบกระบวนการพัฒนาในท้ายสุด (กันทนา ใจสุวรรณ และคณะ, 2564, น. 27-38) อย่างไรก็ตามการจัดการความรู้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านโพหนอง มีเป้าหมายเพื่อการสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกและภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและทักษะการปฏิบัติการร่วมกัน จนนำไปสู่การสร้างสรรค์รูปแบบของผ้าทอและการแปรรูปผ้าทออย่างเป็นระบบ ส่งผลไปสู่การสร้างรายได้ที่ยั่งยืน ดังที่บุญวัฒน์ สว่างวงศ์, ชันทอง ใจดี, มาดาร์ตัน สุขสง่า (2566) กล่าวว่า การสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นภายในชุมชนต้องใช้กระบวนการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน เป็นการอยู่ร่วมกันบนฐานการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนอย่างมีคุณค่า ตามบริบทและอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน กล่าวได้ว่าการจัดการความรู้เป็นกระบวนการพัฒนาด้วยการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาจากการทำงานที่จะส่งผลกระทบต่อองค์กรให้คงอยู่ต่อไป สำหรับการจัดการความรู้ผ้าทอพื้นเมืองที่ดั้นด้นควมมีกระบวนการที่ชัดเจน อาจสร้างเป็นกระบวนการเช่น Knowledge Spiral หรือ SECI Model 4 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับที่ 1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (socialization) แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทอผ้าที่มีพื้นฐานความสนใจที่สอดคล้องกันเพื่อศึกษาเรียนรู้ความรู้ที่ฝังในตัวคน (Tacit Knowledge) มีการวางแผน และมีการศึกษาความต้องการของกลุ่มทอผ้า 2) ระดับที่ 2 การสร้างความรู้ชัดแจ้งจากความรู้ฝังลึก (Externalization) สกัดความรู้จากตัวบุคคลเป็นความรู้ชัดแจ้งเขาถึงได้ของกลุ่มทอผ้านำมาเขียนให้เป็นลายลักษณ์อักษร และภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหว เพื่อออกแบบระบบการจัดการความรู้ของกลุ่มทอผ้า 3) ระดับที่ 3 การรวมความรู้ (Combination) เป็นการรวบรวมความรู้ที่ชัดแจ้งมาบันทึก จัดหมวดหมู่ หรือสร้างเป็นความรู้ที่ยกระดับขึ้นระดับที่ 4 การนำความรู้ที่ชัดแจ้งมาปฏิบัติ (Internalization) นำผลของการเชื่อมโยงความรู้มาสู่การปฏิบัติเป็นการประยุกต์ใช้ความรู้หรือเป็นการสร้างนวัตกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์เพื่อนำไปสู่การถ่ายทอดหมุนเวียนต่อไป (กันทนา ใจสุวรรณ และคณะ, 2564) ส่วน บุชบา หินเฑาะว์ และ ยรรยงวรกร ทองแถม (2562) พบว่า การจัดการความรู้การทอผ้าพื้นเมืองแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดคควมรู้โดยการพิจารณา 2) การแสวงหาความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนและการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ 4) การจัดเก็บความรู้ ที่ส่วนใหญ่อยู่ในตัวบุคคล และ 5) การถ่ายทอดความรู้อย่างไม่เป็นทางการกับสมาชิกกลุ่มและในครัวเรือน เช่นเดียวกับ มนชนก อุปะทะ (2559) ที่พบว่า กระบวนการจัดการองค์ความรู้ มี 7 ขั้นตอน คือการบ่งชี้ความรู้ การแสวงหาความรู้ การประมวลความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการจัดเก็บความรู้มาใช้ในการรวบรวม และการเผยแพร่ความรู้ โดยที่กระบวนการจัดการองค์ความรู้ให้กับกลุ่มทอผ้าจะช่วยพัฒนาการคิด การสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้น

สำหรับผ้าทอพื้นเมืองบ้านโพหนองเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เริ่มหายไปจากชุมชน เนื่องจากขาดคนรุ่นใหม่สืบทอด การไม่มีการบันทึกองค์ความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการการทอผ้าไว้ ดังนั้นการจัดการความรู้ผ้าทอพื้นเมืองจะช่วยให้กลุ่มได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยมีการนำความรู้ที่อยู่ในตัวคนหรือในเอกสารเพื่อนำมาความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาและขับเคลื่อนเพื่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่และการแก้ปัญหการทอผ้าของกลุ่มที่ต้องการหารูปแบบผ้าทอที่มีอัตลักษณ์และมีความแปลกใหม่ (ไทยโรจน์ พวงมณี และ ศษสิทธิ์ เจริญสุข, 2565, น. 7-16)

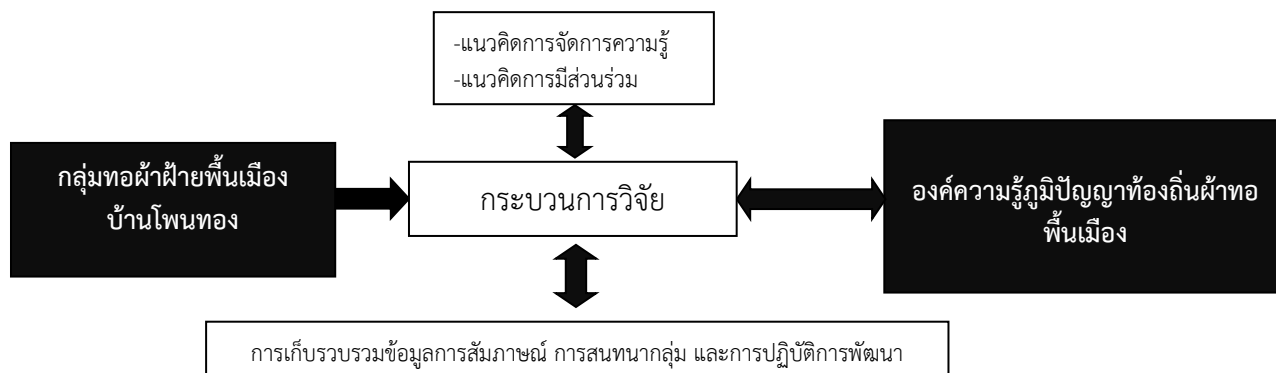
จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอของกลุ่มทอผ้าฝ่ายพื้นเมืองบ้านโพหนอง ผู้วิจัยและกลุ่มทอผ้าเห็นถึงปัญหาของการเรียนรู้จากองค์ความรู้ที่ต้องใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสะท้อนภาพปัญหา การแสวงหาตัวคนที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่นมาร่วมกันค้นหาข้อมูลที่อยู่ในตัวบุคคล เพื่อนำไปสู่การต่อยอด ประยุกต์และพัฒนาารูปแบบการทอผ้าพื้นเมืองรูปแบบใหม่ได้อย่าง

วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) 2567

Received: 04/10/2023, Revised: 22/11/2023, Accepted: 25/12/2023

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

มีคุณภาพเช่นเดียวกับการจัดการความรู้ช่วยให้การอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ที่บ้านโพนทอง ตำบลเชียงกลม อำเภอบางคม จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอของกลุ่มทอผ้าฝ่ายพื้นเมืองบ้านโพนทอง ตำบลเชียงกลม อำเภอบางคม จังหวัดเลย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ด้วยการประสานงานกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 คน ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง พัฒนาการ ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงกลม โดยใช้เครื่องมือการวิจัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วย

1.1) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการจัดการความรู้และการพัฒนาศักยภาพกลุ่มผ้าทอพื้นเมืองโดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ชุด ดังนี้ แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์บริบทพื้นที่ที่บ้านโพนทอง แบ่งเป็น 3 ตอนดังนี้ ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทและพื้นที่ที่บ้านโพนทอง ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง แบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้ ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 บริบทกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

1.2) ประเด็นการสนทนากลุ่มตาม แนวทางการจัดการความรู้ 7 ประเด็น ประกอบด้วย (1) การบ่งชี้ความรู้และการกำหนดความรู้ (2) การสร้างและแสวงหาความรู้ (3) การประมวลกลั่นกรอง และการจัดความรู้ให้เป็นระบบ (4) การจัดเก็บองค์ความรู้ให้เป็นระบบ (5) การเข้าถึงความรู้ (6) การแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนความรู้ และ (7) การเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

1.3) ประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอโดยการจัดประชุมเพื่อการวิเคราะห์ SWOT Analysis การค้นหาความต้องการของกลุ่ม กระบวนการจัดการความรู้ และผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการความรู้ สำหรับการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำส่งเครื่องมือให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะมาแก้ไขเครื่องมือด้วยการปรับภาษาให้เหมาะสม

สำหรับการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ร่วมวางแผนการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านโพนทอง โดยลงพื้นที่จำนวน 9 ครั้ง มีกำหนดการลงพื้นที่ดังนี้ ครั้งที่ 1 การสนทนากลุ่มเพื่อชี้แจงการลงพื้นที่

จัดกิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทพื้นที่และการจัดการความรู้ มีผู้เข้าร่วม 7 คน ครั้งที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายตามชุดของแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 มีผู้เข้ารับการสัมภาษณ์ดังนี้ ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 7 คน แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวน 5 คน โดยการนัดหมายวันเวลาและสถานที่สัมภาษณ์ จากนั้นจึงลงพื้นที่ตามวันเวลาที่นัดหมาย กลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการเจาะจง ครั้งที่ 3 ใช้ประเด็นการสนทนากลุ่ม เก็บข้อมูลตามกระบวนการจัดการความรู้ขั้นที่ 1 การบ่งชี้ความรู้และการกำหนดความรู้ และขั้นที่ 2 การสร้างและแสวงหาความรู้ โดยการร่วมระดมความคิดเห็นจนได้ประเด็น โดยมีการวางแผนการสืบค้นเนื้อหาตามที่เราระบุไว้ มีสมาชิกกลุ่มทอผ้า เข้าร่วมจำนวน 7 คน ครั้งที่ 4 เก็บข้อมูลตามกระบวนการจัดการความรู้ขั้นที่ 3 การประมวลกลั่นกรอง และการจัดความรู้ให้เป็นระบบ และขั้นที่ 4 การจัดเก็บองค์ความรู้ให้เป็นระบบ ด้วยวิธีการคืนข้อมูลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลเดิมจากการค้นคว้าเพื่อการร่วมกันประมวลความรู้และหาช่องทางการจัดเก็บองค์ความรู้ และมีกิจกรรมการระดมความคิดเห็นการพัฒนาการย้อมสี การพัฒนาลายผ้าทอ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมจำนวน 7 คน ครั้งที่ 5 เก็บข้อมูลตามกระบวนการจัดการความรู้ขั้นที่ 5 การเข้าถึงความรู้ขั้นที่ 6 การแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนความรู้ และขั้น 7 การเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ด้วยกิจกรรมการคืนข้อมูลและการทบทวนข้อมูลเดิมและหาวิธีการเข้าถึงองค์ความรู้และวิธีการแบ่งปันความรู้กับสมาชิกในกลุ่มและคนอื่น ๆ และร่วมกันวางแผนการปฏิบัติการย้อมสีจากสายแร่ทองคำ ปฏิบัติการทอผ้าลายริ้วสำหรับการทอผ้าให้ได้ลายใหม่ มีสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมจำนวน 7 คน ครั้งที่ 6 การจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการพัฒนาผลการจัดการความรู้ ด้วยการคืนข้อมูลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้ และมีกิจกรรมการปฏิบัติการย้อมสี และการกำหนดลายริ้ว มีสมาชิกกลุ่มทอผ้า มีสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมจำนวน 4 คน ครั้งที่ 7 การติดตามการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาจากผลการจัดการความรู้ การคืนข้อมูลและการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลจากการดำเนินการจัดการความรู้ในแต่ละขั้นตอน มีสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมจำนวน 4 คน ครั้งที่ 8 การสนทนากลุ่มเกี่ยวกับผลการพัฒนา กิจกรรมการย้อม การทอ และการออกแบบผลิตภัณฑ์จากจัดการความรู้ มีสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมจำนวน 4 คน ครั้งที่ 9 การประชุมเพื่อการคืนข้อมูลทุกระยะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการจัดการเรียนรู้และผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการจัดการความรู้ มีผู้เข้าร่วมจำนวน 7 คน สำหรับเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกระบวนการวิจัยมีดังนี้ 1) เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าหรือสมาชิกในชุมชน 2) มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าและมีทักษะการพัฒนาผ้าทอ 3) มีความต้องการที่จะพัฒนาผ้าทอรูปแบบใหม่ ๆ

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการการลงพื้นที่บ้านโพหนองนำมาจัดระเบียบข้อมูล ด้วยการพิจารณาถึงประเด็นและความสมบูรณ์ จากนั้นจึงแยกประเด็นออกเป็นหมวดหมู่โดยการยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและกรอบแนวคิดในการวิจัย และสร้างตารางการวิเคราะห์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และเขียนพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ส่วนการตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangular data) จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัย

1. บริบทพื้นที่บ้านโพหนองและบริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านโพหนอง ตำบลเชียงกลม อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดเลย

1.1 ความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของหมู่บ้าน

หมู่บ้านโพหนอง หมู่ที่ 3 เดิมนั้นสภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีสัตว์ป่าชุกชุม จากการสนทนากลุ่มพบว่า นายลุนและนายเสาร์พร้อมด้วยครอบครัวและญาติพี่น้องรวมจำนวน 12 ครอบครัว ได้มาลงหลักปักฐานเพื่อทำมาหากิน และสร้างเป็นชุมชนขึ้นมาประมาณปี พ.ศ. 2480 โดยประมาณปี พ.ศ. 2481 ภาครัฐได้มีการแต่งตั้งให้นายไกร แก้วกันหา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก โดยภายในหมู่บ้านมีจำนวน 18 ครัวเรือน สำหรับชื่อหมู่บ้านนั้นมาจากคำว่า “โพ” หมายถึง รูปร่างลักษณะเหมือนสนั่นเนิน ที่น้ำท่วมไม่ถึง ส่วนคำว่า “หนอง” มีนัยหมายถึง ต้นทองที่ขึ้นอยู่เนิ่นเตี้ย ๆ อาจหมายถึง พื้นที่ที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขงที่มีสายแร่ทองคำอยู่จำนวนมาก โดยชาวบ้านในพื้นที่ได้ลงไปร่อนสำหรับนำไปขายเป็นอาชีพเสริม จากนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบันเป็นหมู่บ้านโพหนอง หมู่ที่ 3 ตำบลเชียงกลม โดยพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านนั้นอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอกาฬสินธุ์ หมู่บ้านโพหนองจะอยู่ห่างจากตัวอำเภอกาฬสินธุ์

มีระยะทางประมาณ 32 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดเลย มีระยะทางประมาณ 80 กิโลเมตร มีพื้นที่ของหมู่บ้านทั้งหมดประมาณ 9,520 ไร่ ส่วนอาณาเขตติดต่อของหมู่บ้าน มีดังนี้ทิศเหนือ ติดกับบ้านสารทมูที่ 10 ตำบลเชียงกลม อำเภอปากชม ทิศใต้ ติดกับบ้านวังผา หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยป่อชิ้น อำเภอปากชม ทิศตะวันออก ติดกับบ้านก้อง หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านก้อง อำเภอหนองหิน ติดกับบ้านปางคอม หมู่ที่ 6 ตำบลเชียงกลม อำเภอปากชม โดยบ้านโพหนองมีผู้นำชุมชนคนสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนหมู่บ้านไปสู่การพัฒนาดังนี้ นายเปลี่ยน ไชยศรีฮาด (อดีตผู้ใหญ่บ้าน) นายจันทร์หา เอื้องบุญศรี (อดีตผู้ใหญ่บ้าน) นายสมศักดิ์ บุญเรืองศรี กำนันคนปัจจุบัน ส่วนสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน ได้แก่ วัดอัมพวัน วัดป่าโพหนองคำ และวัดป่าสามัคคีธรรม ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านที่มีหน่วยงานภาครัฐเข้าไปหนุนเสริมให้เกิดรายได้คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านโพหนอง

1.2 บริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านโพหนอง

1.2.1 ความเป็นมาของกลุ่ม กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านโพหนอง ตั้งอยู่เลขที่ 39/1 หมู่ 3 ตำบลเชียงกลม อำเภอปากชม จังหวัดเลย มีสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มจำนวน 20 คน ผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มมีหลากหลาย ทั้งการทอเป็นผ้าพื้นจากด้ายและฝ้ายสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการนำผ้าทอไปใช้ตัดเสื้อผ้า ราคาจำหน่ายเมตรละ 200-250 บาท นอกจากนี้ยังได้ทอผ้าพันคอลายตาราง โดยใช้วัสดุที่ย้อมสีสำเร็จจากโรงงาน จำหน่ายราคาผืนละ 100 บาท และมีการทอผ้าลายตารางสำหรับนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ย้อม จำหน่ายราคา 60-80 บาท ตามขนาดของย้อม ส่วนการจำหน่ายใช้บ้านประธานกลุ่มเป็นที่ขายผลิตภัณฑ์ผ้าทอ เมื่อมีผู้สนใจซื้อผ้าทอเดินทางเข้ามาเลือกซื้อผ้าทอของกลุ่ม ประธานกลุ่มจะประสานไปยังสมาชิกให้นำผ้าทอ และผลิตภัณฑ์มาให้ผู้ซื้อได้พิจารณาเลือกซื้อ โดยที่กลุ่มเคยได้รับการคัดสรรผลิตภัณฑ์ OTOP 2 ดาว ในปี พ.ศ. 2547 และ OTOP 4 ดาว ในปี พ.ศ. 2552 ประเภทเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย โดยผลิตภัณฑ์ผ้าขาวม้าถูกนำเข้าสู่กระบวนการคัดสรร และปี พ.ศ. 2549 กลุ่มได้รับอนุญาตให้แสดงใบมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกับผ้าทอมือลายขัดพื้นฐานมาตรฐานเลขที่ มผช. 18(1)2546 โดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และปี พ.ศ. 2566 กลุ่มได้ไปรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) จากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด ประเภททอ ชนิดเส้นใยธรรมชาติ (ฝ้าย) ชนิดผ้าคลุมไหล่ มาตรฐานเลขที่ 6-2143-5025 รับรองระหว่างวันที่ 20 เม.ย. 2566 - 19 เม.ย. 2569 (ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ, 2566, น. 178-190)

1.2.2 วิเคราะห์ SWOT Analysis กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านโพหนองมี ผลการวิเคราะห์ พบว่า จุดแข็ง (Strength) พบว่า กลุ่มและชุมชนมีการปลูกฝ้ายในพื้นที่สำหรับการจำหน่าย และการเก็บไว้ใช้ในการทอผ้า การมีผู้นำกลุ่มที่มีความสามารถในการนำผลิตภัณฑ์ผ้าทอไปจัดแสดงในงานประจำปีของอำเภอและจังหวัดเลย และมีการใช้วัสดุในการทอหลากหลาย เช่น ฝ้ายที่ทำการปลูกในพื้นที่ ฝ้ายโรงงานและด้าย สำหรับจุดอ่อน (Weakness) ของกลุ่มพบว่า สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นช่างทอสูงอายุ และมีปัญหาด้านสุขภาพ นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอมีการทอสำหรับการเก็บไว้เพื่อรอการจำหน่ายไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ซื้อเป้าหมาย มีการใช้วัสดุ เช่น ด้ายและฝ้ายโรงงานที่พ่อค้าเร่เข้ามาจำหน่ายตามตลาดนัด รวมทั้งการขาดความหลากหลายในรูปแบบของผ้าทอ และผลิตภัณฑ์ผ้าทอขาดอัตลักษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะของกลุ่มทอผ้า ส่วนอุปสรรค (Threats) พบว่า สถานการณ์โควิด 19 และ สภาพทางเศรษฐกิจส่งผลทำให้สมาชิกกลุ่มทำการทอผ้าได้น้อยลง สำหรับโอกาส (Opportunities) พบว่า มีหน่วยงานภาครัฐเข้าไปส่งเสริมตามปีงบประมาณ นอกจากนี้ได้มีมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยลงพื้นที่หนุนเสริมองค์ความรู้การปลูกฝ้าย และการพัฒนาผ้าทออย่างต่อเนื่อง

1.2.3 ความต้องการของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านโพหนอง จากการร่วมระดมความคิดเห็นด้วยการสนทนากลุ่มพบว่า กลุ่มต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยขับเคลื่อนด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ และนำผ้าทอออกจำหน่ายแทนกลุ่มชาวบ้าน เนื่องจากสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ไม่ถนัดกับการประสานงานกับภาครัฐ การจัดทำเอกสารคำขอ หรือการออกนอกพื้นที่ไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอ นอกจากนี้กลุ่มยังต้องการให้มีการพัฒนาพื้นที่การทำงานของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองให้มีความสวยงามและมีภาพลักษณ์ที่ดีต่อการเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยปัจจุบันสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ตั้งที่ทอผ้าไว้ในบริเวณพื้นที่ที่มีความสว่างน้อย หรืออยู่ใกล้กับจุดเก็บข้าวของเครื่องใช้ทางการเกษตรกรรม หรือพื้นที่เก็บสารเคมี และกลุ่มต้องการแสวงหาสมาชิกใหม่ที่เป็นคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้และร่วมพัฒนาการทอผ้าพื้นเมืองให้ตรงตามความต้องการของกลุ่มผู้ซื้อเป้าหมาย และกลุ่มต้องการให้ภาครัฐและสถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้ามาช่วยเก็บข้อมูลและพัฒนาผ้าทอของกลุ่มให้เข้าสู่การมีมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนทุกรายการและสามารถนำส่งคัดสรรและเข้าร่วมประกวดแข่งขันผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับ 5 ดาวต่อไป

2. กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอของกลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองบ้านโพนทอง ตำบลเชียงกลม อำเภopakham จังหวัดเลย

2.1 องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอของกลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองบ้านโพนทอง

2.1.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับการปลูกฝ้าย พบว่า ภูมิปัญญาการปลูกฝ้ายนั้นจะทำการปลูกหลังฤดูการทำนา ช่วงกลางเดือนกรกฎาคม - พฤศจิกายนของทุกปี ใช้ระยะเวลา 3 เดือน เริ่มตั้งแต่การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การเตรียมดินไถดะ 7-14 วัน ตากดินและทำการย่อยดินให้มีขนาดเล็กลง แห่เมล็ดพันธุ์ฝ้ายในน้ำ 1 คืน จากนั้นจึงนำไปปลูกในหลุม โดยการขุดหลุมลึก 1-2 ซม. หยอดเมล็ดประมาณ 10 เมล็ดต่อหลุม ระยะปลูก 1 x 1 เมตร หลังรดน้ำ 3-5 วัน เมล็ดจะงอกเป็นต้นอ่อน และเป็นต้นกล้าระหว่าง 60-70 วัน จะเริ่มทยอยออกดอก 20 วัน จากนั้น 30-40 วันหลังจากที่ฝ้ายสร้างสมแล้ว สามารถทำการเก็บเกี่ยวฝ้ายที่แตกได้ เพื่อนำมาสู่การแปรรูปเป็นเส้นใย

2.1.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับเส้นใยฝ้าย พบว่า ภูมิปัญญาการทำเส้นฝ้ายขึ้นมือของกลุ่มทอผ้าบ้านโพนนั้น เริ่มจากการคัดเลือกพันธุ์ฝ้ายตุ่ยหรือฝ้ายขาวพื้นเมืองที่มีคุณภาพพุ่ม ไม่เป็นโรค และไม่มีเชื้อราในฝ้าย จากนั้นจึงนำมาผ่านการอ้าวฝ้ายจะช่วยให้การแยกเส้นใยออกจากเมล็ดฝ้าย จากนั้นจึงนำไปสู่ขั้นตอนการตีฝ้าย เพื่อให้ฝ้ายเกิดความฟู ง่ายต่อการขึ้น ขึ้นต่อไปข้างจะใช้การล่อฝ้ายที่มีลักษณะเป็นไม้ยาว ๆ ทำการปั่นฝ้ายให้เป็นหลอด มีความยาวประมาณ 10 นิ้ว มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 เซนติเมตร จากนั้นจึงนำไปขึ้นฝ้ายด้วยหลา โดยวิธีการปั่นเกลียวให้มีลักษณะเป็นเส้นใยต่อกันมีความยาวต่อเนื่อง และมีความเหนียว เมื่อฝ้ายหมดก็จะทำการต่อด้ายฝ้ายใหม่ก็จะได้เส้นฝ้ายขึ้นมือ จึงกรอด้วยเข็ญ การกรอจากอีกเข้าหลอดพร้อมนำไปย้อมสีและทอต่อไป

2.1.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับการย้อมสี พบว่า กลุ่มใช้วัสดุให้สีจากพืช ส่วนมากจะใช้เปลือก แก่น ราก หัว หรือเหง้า ดอก ใบ ผลและเมล็ด โดยแต่ละส่วนมีการเตรียมการที่แตกต่างไป สำหรับการเตรียมวัสดุจากแก่นไม้ เปลือก ราก หัว หรือ เหง้า ให้ใช้มีดผ่าให้เป็นซี่เล็ก ๆ ขนาดเท่ากับนิ้วมือหรือการทำให้มีขนาดเล็กที่สุด ส่วนเปลือก ราก หัว และเหง้า จะทำการสับหรือการนำมาทุบให้แหลกละเอียดหรือทำให้มีลักษณะเป็นชิ้นเล็ก ๆ จากนั้นนำไปแช่น้ำทิ้งไว้ 1 คืน ก่อนนำไปสกัดสี หลังจากที่มีการเตรียมวัสดุให้สีไว้แล้วตามวิธีและเวลาที่ตั้งไว้สำหรับการสกัดสีแบบร้อน ให้นำวัสดุให้สีนั้น ๆ มาใส่หม้อสแตนเลสหรืออลูมิเนียม ให้ทำการเติมน้ำตามปริมาณที่ต้องการ โดยต้องใส่น้ำให้ท่วมวัสดุที่ให้สี สีที่ได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืชมีวิธีการย้อมอาทิเช่น จากแก่น เปลือก ราก เหง้า ทำการต้มและเคี่ยวประมาณ 1-2 ชั่วโมง หรือจนกว่าจะได้สีที่ต้องการ จากนั้นให้ทำการกรองเอากากที่ให้สีออก โดยให้เหลือแต่น้ำสีนั้น จากนั้นจึงนำน้ำสีไปย้อมเส้นฝ้ายสีขาวต่อไป ส่วนเทคนิควิธีการย้อมจากสีธรรมชาตินี้มี 3 วิธี คือ 1) วิธีการย้อมโดยตรง (Direct Dyeing) 2) วิธีการย้อมแบบก่อกมย้อม (Vat Dyeing) และ 3) วิธีการย้อมโดยใช้สารช่วยติดสี (Mordant Dyeing)

2.1.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทอผ้า พบว่า การทอผ้านั้นจะต้องอาศัยทักษะฝีมือและความรู้ความชำนาญของผู้ทอที่ผ่านประสบการณ์มาก โดยที่ช่างทอผ้าแต่ละคนจะมีการสร้างองค์ความรู้ในการทอและขั้นตอนการทอที่แตกต่างกันไป สำหรับองค์ความรู้เกี่ยวกับเส้นฝ้ายที่มีการปั่นด้วยมือนั้น ถือว่าเป็นทักษะหนึ่งของช่างทอที่จะสร้างอัตลักษณ์การทอผ้าของตนเอง เพราะเส้นใยฝ้ายที่ทำขึ้นมาในแต่ละคนจะมีความหนาของเส้นใยที่ไม่เท่ากัน นอกจากนั้นแล้วความสามารถในการทอ การสอดกระสวย การใช้ความแรงในการตีกระทบหรือการฟัด ทำให้ได้ความหนาและให้ตรงลายทอเพื่อให้ลายมีความคมชัด และความชำนาญของผู้ทอแต่ละคนด้วย มีขั้นตอนดังนี้ 1) นำเส้นด้ายที่ย้อมแล้วมากรอใส่หลอด 2) นำไปโยงกับหลักเพื่อให้ได้จำนวนเส้นด้ายและความยาวตามที่ต้องการเส้นด้ายที่โยงแล้ว 3) นำไปม้วนเข้าลุ่ม 4) นำเส้นด้ายมาร้อยตะกอล (เขา) และพันหวี (พิม) จนครบตามจำนวนเส้นด้ายที่กำหนดไว้ และ 5) จากนั้นนำด้ายพุงที่เตรียมไว้ไปกรอใส่หลอดเล็กสำหรับใส่กระสวยเพื่อใช้ทอเริ่มทอผ้าได้ตามลายที่กำหนดไว้

2.2 กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอของกลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองบ้านโพนทอง ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีข้อค้นพบ 7 ขั้นตอน ดังนี้

2.2.1 ขั้นการบ่งชี้ความรู้และการกำหนดความรู้ (Knowledge Identification) พบว่า สมาชิกกลุ่มเห็นว่าความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า โดยที่ผ่านมายังไม่เคยมีการระบุถึงของมูลการทอผ้า หรือการบ่งชี้ถึงตัวบุคคลว่ามีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะความสามารถในมิติของการทอผ้านับตั้งแต่ต้นทาง กลาง

ทางและปลายทางที่ชัดเจน ส่วนหน่วยงานที่เข้ามาช่วยหนุนเสริมความรู้ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปากชม และสาขาวิชาเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ดังคำกล่าวของสมาชิกกลุ่มที่ว่า “บ้านโพหนองมีภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้า ผู้ที่มีความรู้ส่วนใหญ่จะล้มหายตายจากไป มีเพียงบางส่วนที่มีการสืบทอดองค์ความรู้จากคนรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายไว้ และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมาสู่การสร้างรายได้สำหรับการเลี้ยงชีพ ส่วนความรู้ที่อยู่ในตัวคนที่เกี่ยวกับการทอผ้าฝ้าย การปลูกฝ้าย จะอยู่ในกลุ่มสมาชิกทอผ้า ซึ่งต้องช่วยกันค้นหาและระบอบองค์ความรู้ให้ชัดเจน เช่น การปลูกฝ้าย การทอผ้า การย้อมสีธรรมชาติ” (ธิดาพร สารคำ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2566)

2.2.2 ขั้นการสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation) พบว่า สมาชิกกลุ่มมีการสร้างความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยร่วมกันกำหนดประเด็นที่ได้กำหนดความรู้ แล้วทำการแตกออกเป็นประเด็นย่อยในแต่ละเรื่องให้มีความชัดเจน ได้แก่ ประเด็นการปลูกฝ้ายพื้นเมืองบ้านโพหนอง แยกเป็นหัวข้อย่อยได้ดังนี้ การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การเตรียมแปลงปลูก การเตรียมดิน การเพาะเมล็ดและการปลูก การดูแลและการป้องกันศัตรูพืช การบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยวหรือประเด็นการแปรรูปฝ้าย ได้แก่ การอ้าว การเข็นฝ้าย การล่อฝ้าย ส่วนประเด็นการย้อมสี ได้ร่วมกันแยกเป็นรายละเอียดย่อยดังนี้ เตรียมเส้นใย การเตรียมวัตถุดิบในการย้อม ขั้นตอนการย้อม และการย้อมสีที่มีคุณภาพหรือประเด็นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ได้ร่วมกันแยกเป็นรายละเอียดย่อยดังนี้ การคิด การออกแบบ กระบวนการแปรรูป สำหรับการแสวงหาความรู้ของกลุ่มนั้น มีเป้าหมายเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ชัดเจน โดยการแสวงหาองค์ความรู้มาจาก 3 ส่วนคือ 1) ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญ 2) เอกสาร หนังสือที่มีการพิมพ์เผยแพร่ และ 3) สื่อออนไลน์ที่มีการเผยแพร่องค์ความรู้ โดยที่องค์ความรู้แต่ละแหล่งนั้นจะช่วยทำให้กลุ่มสามารถสรุปและสร้างเป็นองค์ความรู้ของกลุ่มได้ ดังคำกล่าวของสมาชิกกลุ่มที่ว่า “กลุ่มมีการสร้างและแสวงหาความรู้จากหลายแหล่ง เช่น หนังสือ ตำรา เอกสารแผ่นพับ ความรู้จากสมาชิก และสื่อออนไลน์...ดังเช่น องค์ความรู้การปลูกฝ้าย การทอผ้าและการย้อมสีธรรมชาติในพื้นที่บ้านโพหนองที่มีความเฉพาะจะอยู่ในตัวคนที่เป็นสมาชิกทอผ้า โดยสมาชิกกลุ่มร่วมกับนักวิจัยและนักวิชาการทำการแยกแยะประเด็นย่อยออกจากประเด็นหลัก เพื่อนำมากำหนดองค์ความรู้ที่หลากหลาย ส่วนแหล่งความรู้ที่สำคัญคือสื่อออนไลน์ที่มีการเผยแพร่ความรู้เรื่องฝ้ายจำนวนมาก ซึ่งกลุ่มนำมาผสมผสานกับความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล” (คำเพียง นวลตึง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2566)

2.2.3 ขั้นการประมวลกลั่นกรองและการจัดความรู้ให้เป็นระบบ (knowledge storing) พบว่า การประชุมระดม ความคิดเห็นการจัดการความรู้ มีการกำหนดประเด็นและหัวข้อของความรู้ เพื่อให้เป็นระบบและง่ายต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนด้วยการกำหนดประเด็น เช่น การปลูกฝ้ายพื้นเมืองการทอผ้าฝ้าย การย้อมสี กระบวนการทำปุ๋ยฝ้ายให้เป็นเส้นฝ้าย และกระบวนการทอผ้าพื้นบ้าน ดังคำกล่าวของสมาชิกกลุ่มที่ว่า “ข้อมูลความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลแต่ละคนแตกต่างกัน ทั้งนี้เกิดจากความชอบและการได้ทดลองค้นคว้าด้วยตนเอง จึงทำให้ระหว่างสรุปความรู้ของแต่ละคนมีความแตกต่างกันออกไปตามประสบการณ์ที่นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เช่น การย้อมสีจากธรรมชาติ บางคนอาจกำหนดเวลาและความรู้ที่เหมาะสมที่จะทำให้อ้อมติดกับเส้นใยดีขึ้น” (คำเพียง นวลตึง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2566)

2.2.4 ขั้นการจัดเก็บองค์ความรู้ให้เป็นระบบ (knowledge distribution) พบว่า กลุ่มร่วมกันนำผลการประมวลและกลั่นกรองข้อมูลความรู้ มาจัดการให้เป็นระบบด้วยการพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่ไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงกลม และสถาบันการศึกษาเพื่อให้คนในพื้นที่มีความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้า โดยองค์ความรู้จัดทำเป็นเล่มที่มีองค์ประกอบของปก คำนำ สารบัญ เนื้อหาและภาพประกอบ และเอกสารอ้างอิง ดังคำกล่าวของสมาชิกกลุ่มที่ว่า “...การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านมานั้นสมาชิกกลุ่มใช้การจัดจำเป็นหลัก ปัจจุบันมีการถ่ายภาพเก็บไว้ ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ก็มีส่วนของสมาชิกมีการจดบันทึกไว้ตามสะดวกของสมาชิกกลุ่มแต่ละคน...อย่างไรก็ดีการทำให้องค์ความรู้เป็นเอกสารสามารถทำอ่านทวนซ้ำได้ และเผยแพร่ไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ได้...” (สำเนียง สารคำ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2566)

2.2.5 ขั้นการเข้าถึงความรู้ (Knowledge Utilization) พบว่า กลุ่มมีการเข้าถึงความรู้จากเอกสารที่มีการพิมพ์เผยแพร่และความรู้ที่อยู่ในตัวคนในลักษณะการอ่านเพื่อการทวนซ้ำ การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการโดยเชื่อมโยงไปยังสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊คหรือยูทูบ ที่มีการพัฒนาและต่อยอดความรู้การทอผ้าให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวของสมาชิกกลุ่มที่ว่า “สมาชิกกลุ่มบางคนที่ยังไม่มีความรู้เชิงลึกและเชิงกว้างขวางมากนัก การจัดการ

วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) 2567

Received: 04/10/2023, Revised: 22/11/2023, Accepted: 25/12/2023

ความรู้จะช่วยให้ได้ศึกษาจากเอกสารที่มีการพิมพ์เผยแพร่ขึ้นมา ทำให้เกิดความเข้าใจและเกิดความรู้ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น” (พัชรา อุดคำ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2566)

2.2.6 ขั้นการแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) พบว่า ผู้วิจัยดำเนินการจัดพื้นที่สำหรับการนำเสนอผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาเกี่ยวกับการปลูกฝ้าย การแปรรูปเส้นใย และการทอผ้าเพื่อแบ่งปันการเรียนรู้ และเผยแพร่ไปยังครอบครัวของกลุ่มผู้ทอผ้าที่ต้องการปลูกฝ้ายในพื้นที่ไร่ นา หรือในบริเวณบ้าน เพื่อนำผลผลิตฝ้ายมาใช้ในการเป็นวัตถุดิบ อันจะเป็นการช่วยลดต้นทุนของกระบวนการทอผ้า ดังคำกล่าวของสมาชิกกลุ่มที่ว่า “ความรู้ที่ได้มีการสืบค้นร่วมกัน ได้ทำการสรุปออกมาเป็นเอกสาร สำหรับนำมาใช้ศึกษาและอ้างอิงให้กับชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สมาชิกกลุ่มได้มีการเรียนรู้และนำไปเป็นแนวทางในการปลูกฝ้ายไว้ในครอบครัว...ส่วนการทอผ้าที่มีการค้นพบเรื่องการย้อมผ้าโดยใช้สีธรรมชาติและการใช้วัสดุในพื้นที่อย่างสายแร่ทองคำมาหมักและย้อมผ้า ส่งผลทำให้ผ้าทอของกลุ่มมีความแปลกใหม่และมีอัตลักษณ์ โดยสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ โอท็อป (One Tambon One Product : OTOP) ใหม่ของบ้านโพธิ์ทองได้” (ธิดาพร สารคำ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2566)

2.2.7 ขั้นการเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (Learning) พบว่า กลุ่มมีการนำความรู้ที่ร่วมกันจัดการความรู้มาทบทวนความรู้เพื่อการต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาผ้าทอแบบใหม่ ๆ ขึ้นมา โดยเฉพาะการพัฒนาผ้าทอให้มีอัตลักษณ์บ้านโพธิ์ทอง อย่างไรก็ตามจากการระดมความคิดเห็นพบว่า กลุ่มต้องการนำชื่อหมู่บ้านและวิถีชีวิตการร่อนทองที่ชาวบ้านโพธิ์ทองออกไปร่อนทองในแม่น้ำโขงมาสร้างอัตลักษณ์ผ่านการใช้สายแร่ทองคำที่มีดินโคลนและสายแร่ทองคำผสมผสานกันมาทำการย้อมเส้นใยก่อนทอ เพื่อให้ผ้าทอของกลุ่มมีความโดดเด่นและมีความแตกต่างจากผ้าทอพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดเลย ดังคำกล่าวของสมาชิกกลุ่มที่ว่า “กลุ่มมีการคิด และมีการพัฒนาการย้อมเส้นใยด้วยการใช้สายแร่ทองคำที่ชาวบ้านออกไปร่อนในแม่น้ำโขง โดยมีการนำมาเป็นส่วนผสมร่วมกับวัสดุอื่น ๆ ซึ่งผลการย้อมเส้นใยจะช่วยให้สีเหลืองออกขมิ้น หรือมีสีที่แตกต่างกันไปตามปริมาณของส่วนผสมและการใช้สายแร่ทองคำรวมทั้งปริมาณการหมักโคลน” (สำเนียง สารคำ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2566)

2.3 การพัฒนาและการต่อยอดจากการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอ มีรายละเอียดผลการดำเนินการดังนี้

2.3.1 การคิดสร้างสรรค์การย้อมเส้นใยฝ้ายด้วยแนวคิดการใช้สายแร่ทองคำ กลุ่มมีการคิดสร้างสรรค์และพัฒนาเทคนิควิธีการในการทำให้ผ้าทอพื้นบ้านที่ขาดเอกลักษณ์ถูกนำมาเชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิตการร่อนทองในแม่น้ำโขงที่ชาวบ้านโพธิ์ทอง บ้านห้วยเหี้ยมและชาวบ้านหาดเปี้ยมีการร่อนทองคำในช่วงน้ำลด เพื่อนำไปขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว โดยกลุ่มนำสายแร่ทองคำที่ได้จากการร่อนทองคำ มาเป็นองค์ประกอบหลักในการย้อมเส้นใยฝ้ายก่อนการทอเป็นผืนผ้า มีองค์ความรู้จากการย้อมผ้าด้วยสายแร่ทองคำดังนี้ 1) วัสดุอุปกรณ์ : ฝ้าย 1 กิโลกรัม ดินเหนียว 2 กิโลกรัมและน้ำเปล่า 5 ลิตร นำมาผสมผสานกัน ใช้ขี้ปึกหรือขี้สนิมสำหรับนำไปแช่น้ำเปล่า 5 ลิตร สายแร่ทองคำ 3 ช้อนโต๊ะ สารส้ม 3 ช้อนโต๊ะ ทำการละลายในน้ำ 5 ลิตร และผงซักฟอก 2) การย้อมสายแร่ทองคำ : นำน้ำดินที่ละลายแล้ว สารส้มละลายน้ำ ขี้ปึกละลายน้ำมาผสมผสานกันโดยการกวนด้วยมือให้เข้ากันเป็นอย่างดี จากนั้นจึงนำเส้นฝ้ายใส่ลงไปในน้ำส่วนผสมและทำการนวด หรือบิดให้เข้ากันกับฝ้ายทุกเส้นเพื่อให้ส่วนผสมเข้าถึงเส้นใย เมื่อเข้ากันแล้วให้ทิ้งไว้ 1 ชั่วโมง จากนั้นจึงนำมาล้างออกด้วยน้ำเปล่า และนำผงซักฟอกมาซักทำความสะอาด จากนั้นจึงนำเส้นฝ้ายมาแช่น้ำส้มสายชูที่ผสมกับน้ำ 5 ลิตร ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที จากนั้นจึงบิดน้ำออกให้หมดและนำไปตากให้แห้ง เมื่อแห้งแล้วจึงนำไปกรอเข้ากระสวยสำหรับใช้ในการทอผ้าต่อไป (ภาพที่ 1-2)

วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) 2567

Received: 04/10/2023, Revised: 22/11/2023, Accepted: 25/12/2023

ภาพที่ 1 แสดงการพัฒนาการย้อมสีเส้นฝ้ายจากสายแร่ทองคำ โดยมีวัตถุประสงค์ได้แก่ดินเหนียว ชีสนิม สายแร่ทองคำ โดยนำวัสดุมาผสมกับน้ำตามส่วนผสมที่กำหนดจากนั้นให้ทำการนวดและกวนให้ส่วนผสมเข้ากัน
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ภาพที่ 2 แสดงเส้นใยฝ้ายสีขาวที่ถูกย้อมด้วยสายแร่ทองคำสีจะออกมาเป็นสีเหลืองขมิ้นจากนั้นจึงนำเข้าหลอดเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการทอเป็นผืนผ้า
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

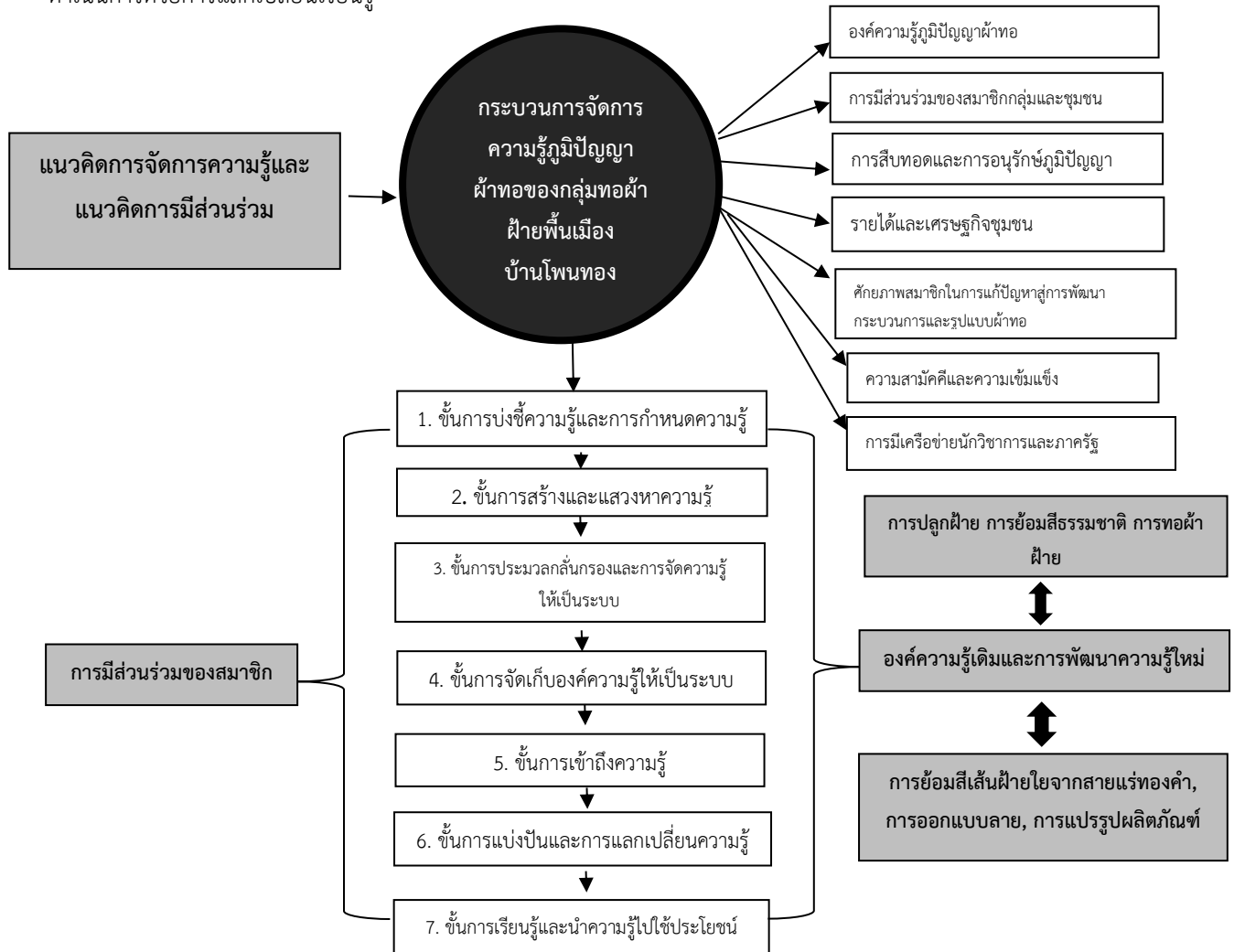
2.3.2 การพัฒนาลายผ้าด้วยการมัดย้อม ด้วยการนำผ้าพื้นมาสร้างลายด้วยการมัดสร้างลาย โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) เตรียมวัสดุอุปกรณ์ เช่น ผ้าฝ้ายทอมือ น้ำยากันสีก สีสคราม หนังกาย และตะแกรง 2) นำผ้าฝ้ายทอมือที่มีความยาวประมาณ 1 เมตร ไปแช่น้ำยากันสีประมาณ 15 นาที 3) นำผ้าฝ้ายทอมือที่แช่น้ำยากันสีออกมาแบบลายด้วยการมัดด้วยหนังกาย ตามพื้นที่หรือบริเวณที่ต้องการ 4) นำไปหยอดด้วยสีครามให้ทั่วบริเวณผืนผ้าฝ้ายที่ทำการมัด 5) ใช้พลาสติกพันผ้าที่โรยสีแล้วให้คลุมทั่วบริเวณเพื่อการอบสีให้ติดกับผ้า 6) นำไปตากแดดและทิ้งไว้ประมาณ 2-3 ชั่วโมง 7) นำผ้าที่ตากแดดแล้วมาซักเอาสีส่วนต่างออก โดยการซักจนสีหมด แล้วนำไปแช่น้ำยาปรับผ้านุ่ม 8) นำไปตากในบริเวณที่ร่มจนแห้ง จากนั้นจึงนำมารีดสำหรับการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่อไป

2.3.3 การพัฒนาลายผ้าทอพื้นบ้าน ด้วยการออกแบบสร้างสรรค์ให้ผ้าทอมีลักษณะเป็นลายริ้ว ด้วยการจัดจังหวะของเส้นใยฝ้ายที่มีการย้อมสีต่าง ๆ เพื่อให้ได้รูปแบบผ้าทอใหม่ ๆ มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการพิจารณาผ้าทอสีพื้น เพื่อการสร้างความโดดเด่นและความแตกต่าง 2) การคิดและออกแบบจังหวะการวางเส้นฝ้ายทั้งแนวตั้งและแนวนอน โดยแนวตั้งใช้เส้นด้ายสีขาว ส่วนเส้นแนวนอนที่ต้องทอผ่านกระสวยใช้สีหลากหลายสี เช่น สีดำ สีขาว สีเทา ที่มีการจัดจังหวะการทอใหม่ เช่น การสอดเส้นฝ้ายสีดำ 8 ครั้ง เมื่อครบแล้ว จึงทำการเปลี่ยนด้วยการสอดสีขาว 8 ครั้ง สลับกันไปจนได้ความยาวตามต้องการ จากนั้นจึงทำการออกแบบลายริ้วในลักษณะอื่น ๆ ต่อไปตามต้องการ 3) การตรวจสอบความสม่ำเสมอของผ้าทอและลาย และ 4) การประเมินผลการออกแบบและพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มและนักวิจัย

2.3.4 การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าทอพื้นบ้าน ด้วยการนำผ้าทอลายริ้วมาสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องนอน เช่น หมอน ผ้าคลุมเตียง มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ 1) แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาและ

การแปรรูปผ้าทอ 2) เลือกรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นไปได้ในการผลิตตามเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ เช่นจักรเย็บผ้า จักรโพง 3) ออกแบบร่าง เพื่อให้เห็นเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องการพัฒนาและสร้างสรรค์เป็นต้นแบบ 4) การทดลองการผลิตด้วยการสร้างแบบของผลิตภัณฑ์ และทำการแปรรูปและตัดเย็บ 5) ตรวจสอบรูปแบบและคุณภาพของการแปรรูป และ 6) ประเมินผลการดำเนินการด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

แผนภาพที่ 2 แสดงกระบวนการจัดการความรู้กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านโนนทอง

อภิปรายผล

1. บริบทพื้นที่บ้านโนนทองและบริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าพื้นเมืองบ้านโนนทอง ตำบลเชียงกลม อำเภอกาฬม จังหวัดเลย

พื้นที่บ้านโนนทองเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตอำเภอกาฬมจังหวัดเลย อยู่ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยมีแม่น้ำโขงขวางกั้นระหว่างพรมแดน ดังนั้นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่บ้านโนนทองจึงอยู่กันแบบเรียบง่าย อาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งยังชีพ โดยเฉพาะการใช้พื้นที่แม่น้ำโขงในการประมงและการร่อนทองคำ ซึ่งมีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหาดเปี้ย บ้านห้วยเหียม รวมถึงบ้านโนนทองที่ชาวบ้านออกไปร่อนทองคำด้วย จึงถือว่าเป็นภูมิปัญญาหนึ่งที่เป็นจุดขายสำคัญในพื้นที่อำเภอกาฬม โดยมีกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ได้นำวิธีการร่อนทองคำ มาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้นการมีบริบทพื้นที่ที่เฉพาะจะส่งผลทำให้วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นแตกต่างจากพื้นที่ในเมือง สอดคล้องกับ ไทยโรจน์ พวงมณี และคชสิทธิ์ เจริญสุข (2565, น. 7-16) พบว่า หมู่บ้านที่มีความโดดเด่น

จากอัตลักษณ์ของพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเฉพาะและมีธรรมชาติที่สวยงาม หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และนอกพื้นที่ ย่อมเห็นคุณค่า จนนำมาส่งเสริมด้วยกิจกรรมการอนุรักษ์ การพัฒนาและการต่อยอดเพื่อให้เกิดมูลค่าและคุณค่าเพื่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการออกแบบผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้

ส่วนภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของบ้านโพทองนั้น ได้มีการทอผ้ามาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตามประสบการณ์และทักษะของช่างทอ ปัจจุบันความต้องการของผู้บริโภคเปลี่ยนไป รูปแบบของผ้าทอจำเป็นต้องมีรายละเอียดของเรื่องราว รูปแบบ เทคนิควิธีการทอที่เป็นอัตลักษณ์เพื่อให้ภูมิปัญญาการทอผ้าคงอยู่ต่อไป สมาชิกกลุ่มและภาครัฐที่เข้าไปหนุนเสริม จึงได้ร่วมกันค้นหาแนวคิดในการค้นหาอัตลักษณ์ของผ้าทอ เช่น ด้วยการนำเอาสายแร่ทองคำมาผสมผสานกับกระบวนการหมักและย้อมเส้นใยฝ้าย จนทำให้เกิดสีใหม่และเกิดอัตลักษณ์บนผ้าทอพื้นเมือง ทำให้ผ้าทอมีความน่าสนใจ มีความแตกต่างจากผ้าทอกลุ่มอื่น ๆ ในจังหวัดเลยโดยสามารถสร้างทางเลือกให้กับผู้บริโภคเป้าหมายได้เข้ามาเลือกซื้อสำหรับนำไปใช้ในการตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายสำหรับสวมใส่ไปทำงาน ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานภาครัฐที่เห็นคุณค่าและความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ดังคำกล่าวของ ธิติพร สารคำ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 2566) ที่กล่าวว่า “...ภาครัฐในเขตพื้นที่อำเภอปากชมเข้ามาช่วยสนับสนุนผ้าทอพื้นเมืองของกลุ่ม สำหรับนำไปตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายสวมใส่ไปทำงาน เพื่อแสดงถึงผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีอัตลักษณ์ของอำเภอปากชม ได้แก่ผ้าทอสายแร่ทองคำที่มีการคิดค้นขึ้นมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม” สอดคล้องกับ พิษณุภรณ์ บัวสระ และคณะ (2562, น. 5259-5271) พบว่า กลุ่มเป้าหมายผู้ซื้อผ้าทอส่วนใหญ่มีความต้องการผ้าทอพื้นเมืองที่มีความแตกต่างและโดดเด่นทั้งลายผ้า สีเส้น สวยงาม การมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยผ่านการออกแบบที่ทันสมัย เช่นเดียวกับการจูงใจให้คนรุ่นใหม่เข้ามาร่วมพัฒนาการทอผ้าพื้นเมืองเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการทดแทนคนรุ่นเก่าที่ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ ดังนั้นการสืบค้น และการวิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มจึงมีเป้าหมายเพื่อการค้นหาจุดเด่น จุดด้อยในมิติการบริหารจัดการ สำหรับ การนำมาพัฒนาศักยภาพกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งจะทำให้กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองมีความเข้มแข็งมากขึ้น และสามารถสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอพื้นเมืองให้คงอยู่ต่อไป สอดคล้องกับ ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ (2566, น. 178-190) ที่กล่าวว่า จุดแข็งของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านโพทองคือ การปลูกฝ้ายเพื่อนำมาแปรรูปในการทอ ส่วนจุดอ่อนคือการขาดคนรุ่นใหม่เข้ามา ทำให้กลุ่มต้องกำหนดกลยุทธ์การแสวงหาคนรุ่นใหม่มามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทอผ้าพื้นเมืองให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปต่อไป

2. กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาทอผ้ากลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองบ้านโพทอง ตำบลเชียงกลม อำเภอปากชม จังหวัดเลย

กระบวนการจัดการความรู้กลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองบ้านโพทองทำให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าได้มีส่วนร่วมในการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลมาทำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกนับตั้งแต่ต้นน้ำ เกี่ยวกับการปลูกฝ้าย สำหรับนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทอผ้า กลางน้ำ เกี่ยวกับการนำฝ้ายมาสู่การแปรรูปเป็นเส้นใยสำหรับการนำไปย้อมสี การนำเส้นใยมาทอให้เป็นผืนผ้า และปลายน้ำที่เป็นเรื่องการนำผลิตภัณฑ์ผ้าทอไปสู่การขาย ทั้งนี้องค์ความรู้ที่มีการสืบค้นเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลและองค์ความรู้ที่อยู่ในเอกสาร ตำราหรือผลงานวิชาการ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาการทอผ้าพื้นเมืองของกลุ่มให้มีอัตลักษณ์จากการใช้แนวคิดของกระบวนการจัดการความรู้ของนักวิชาการ 7 ขั้นตอน พบว่า แต่ละขั้นตอนของการจัดการความรู้ นั้น ผู้วิจัยได้เน้นให้สมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัยได้มีส่วนร่วมได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสะท้อนภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอในมิติต่าง ๆ ตามประสบการณ์การทอผ้า

อย่างไรก็ตาม จากผลการดำเนินการ พบว่า 7 ขั้นตอนสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองได้ โดยขั้นที่ 1 การบ่งชี้ความรู้และการกำหนดความรู้ ถือว่ามีความสำคัญที่ช่วยทำให้กลุ่มได้ทบทวนตนเองตั้งแต่การปลูกฝ้าย การทอรูปแบบของผ้าทอ และราคา ทำให้สมาชิกกลุ่มได้เห็นถึงข้อดี ข้อที่ต้องมีการพัฒนาคือ คุณภาพของผ้าฝ้ายและเทคนิคการทอที่ต้องแน่นและมีความสม่ำเสมอ รูปแบบใหม่ ส่วนขั้นที่ 2 การสร้างและแสวงหาความรู้ ด้วยการร่วมกันคิดหัวข้อหรือประเด็นหลักและประเด็นย่อยเพื่อให้มีองค์ความรู้เฉพาะเรื่องที่ชัดเจน เช่น การย้อมสีเส้นฝ้าย เป็นประเด็นหลัก ส่วนประเด็นย่อยที่ได้ร่วมกันค้นหาคือ พิธีที่ให้สิริธรรมชาติ การเตรียมเส้นใยก่อนการย้อม การเตรียมสารย้อมเกาะสี การเตรียมอุปกรณ์การย้อม การใช้เวลาในการย้อมแต่ละสี ความสม่ำเสมอของสี โดยมีการแสวงหาแหล่งความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลด้วยการถอดบทเรียน และการค้นคว้าจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และจากสื่อออนไลน์ ทำให้ได้ความรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับนิตยา สีคง และจักรพงษ์

แพทย์หลักฟ้า (2565, น. 15-27) ที่พบว่า การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ถือว่าเป็นการแบ่งปันความรู้ด้วยการพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จะทำให้ได้องค์ความรู้ และการดำเนินงานที่สามารถสร้างความสำเร็จได้เป็นอย่างดีและข้อมูลความรู้ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น มีการปรึกษาหารือ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการพูดคุยแบ่งปันประสบการณ์กัน ระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้อง สำหรับขั้นที่ 3 การประมวลกลั่นกรอง และการจัดความรู้ให้เป็นระบบ ทำได้โดยการอ่านเพื่อให้เข้าใจใน แต่ละประเด็นและหัวข้อ จากนั้นจึงนำมาสนทนากลุ่มและสรุปเป็นความรู้ออกมาที่ชัดเจนด้วยการระบุแหล่งอ้างอิงที่มาและมีการ ทบทวนกัน จนแน่ใจว่าเนื้อหาเรื่องราวมีความเฉพาะในแต่ละประเด็น ส่วนขั้นที่ 4 ขั้นการจัดเก็บองค์ความรู้ให้เป็นระบบ เป็นขั้นตอนหนึ่งที่สมาชิกกลุ่มได้เห็นคุณค่าขององค์ความรู้ที่ร่วมกันถอดบทเรียนออกมา จึงเห็นควรจัดเก็บด้วยการพิมพ์ เอกสาร ส่วนขั้นที่ 5 การเข้าถึงความรู้นั้น กลุ่มมีการจัดทำเอกสารเป็นเล่มให้คนในชุมชน สมาชิกกลุ่ม นักเรียน นักศึกษา และ ผู้สนใจเข้าถึงเนื้อหาและองค์ความรู้ได้ง่าย รวมถึงได้มีการร่วมพูดคุยระหว่างสมาชิกกลุ่มทอดผ้าด้วย สอดคล้องกับดวงรักษ์ จัน แดง (2566) ที่กล่าวว่า การรวบรวมความรู้จากคำบอกเล่าของปราชญ์ท้องถิ่น ได้แก่ ความรู้จากกลวิธีในการทอดผ้าจากช่างทอด แต่ละคน และความรู้ที่อยู่ในสื่อออนไลน์ จากนั้นจึงทำการจัดเก็บองค์ความรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบจะช่วยให้ ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่ถูกจัดการ และนำองค์ความรู้มาทำการแบ่งปันกับคนอื่น ๆ เพื่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ต่อไป อย่างไรก็ดีแต่เดิมนั้นกลุ่มทอดผ้าฝ่ายพื้นเมืองบ้านโพทองขาดการพูดคุยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันมาก่อน เมื่อมี กระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นระบบเข้ามาหนุนเสริมความรู้ ทำให้มีการวิจารณ์และการให้ข้อเสนอแนะรูปแบบของผ้าทอด เพื่อให้มีการพัฒนาผ้าทอดให้มีคุณภาพต่อไป ขั้นที่ 6 ขั้นการแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่ากลุ่มมีการเผยแพร่เอกสาร ไปยังภาครัฐในพื้นที่ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักวิชาการที่ลงพื้นที่จนเกิดความมั่นใจที่จะสื่อสารและประยุกต์ความรู้ได้ สอดคล้องกับณัฐณารักษ์ เอกนราจินดาวรรณ (2565, น. 232-246) ที่กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของสมาชิกในกลุ่ม จึง ช่วยสร้างประสบการณ์และความชำนาญขึ้น โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องมีผู้เชี่ยวชาญ ด้านผ้าทอด และปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ภายในและภายนอกชุมชนมาเข้าร่วม และมีการพัฒนาไปสู่รูปแบบของผ้าทอดแบบใหม่ ส่วนขั้นที่ 7 การเรียนรู้และนำความรู้ไป ใช้ นั้น กลุ่มมีการพัฒนาตนเองด้วยการนำวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น การร่อนทองคำในแม่น้ำโขงมาสู่การย้อมสีจากสายแร่ทองคำ ลงบนเส้นฝ้ายก่อนการทอด ให้ผ้ามีรูปแบบและลักษณะที่เปลี่ยนไปให้เห็นได้ชัดคือ มีลักษณะสีออกเหลืองส้มออกน้ำตาล โดย การทอดเป็นลายริ้วและลายมัดหมี่ ส่งผลต่อความรู้สึกถึงคุณค่าและมูลค่าเกิดขึ้น เช่นเดียวกับการแปรรูปผ้าทอดพื้นเมืองสู่เป็น ผลิตภัณฑ์หมอน หรือผ้าคลุมเตียงที่สามารถสร้างประสบการณ์ใหม่จากการคิดและการสร้างสรรค์ของกลุ่มได้ สอดคล้องกับ นิติยา สีคง และจักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า (2565, น. 15-27) ที่กล่าวว่า กระบวนการจัดการความรู้ที่ได้ดำเนินการอย่างเป็น ลำดับขั้น 7 ขั้น จะช่วยให้กลุ่มทอดผ้าได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเชิงลึกขึ้น ได้ทบทวนและสร้างเข้าใจในสิ่งที่กลุ่มมีและได้ ทำการทอดผ้าพื้นเมืองได้อย่างมีระบบและชัดเจน รวมถึงสามารถคิด สร้างสรรค์และพัฒนาผ้าทอดพื้นเมืองได้อย่างสวยงาม มี คุณค่า มีความหมาย และมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นที่มีการผลิตผ้าทอด อย่างไรก็ตามผลการศึกษานี้ได้มีการค้นพบกระบวนการ จัดการความรู้ที่อาจแตกต่างกันไปในแต่ละบริบทของพื้นที่และศักยภาพของกลุ่ม ซึ่งกลุ่มทอดผ้าพื้นเมืองบ้านโพทอง ส่วนใหญ่ มีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุ ดังนั้นการใช้เวลาคิดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงต้องใช้เวลานานและเป็นขั้นตอน ดังที่ มนชนก อุปะทะ (2559, น. 155-166) และดวงรัตน์ จันแดง (2566, น. 209-226) กล่าวว่า กระบวนการจัดการความรู้ผ้าทอดพื้นบ้านมี 5 ขั้นตอนดังนี้ 1) การแสวงหาความรู้จากปราชญ์ท้องถิ่น โดยการสังเกต จดจำและนำมาฝึกปฏิบัติ และการอบรมให้ความรู้ ขำนาญ 2) การประมวลความรู้ที่ยังไม่ชัดเจนให้เป็นหมวดหมู่ 3) การแลกเปลี่ยนความรู้แบบไม่เป็นทางการผ่านการพูดคุย ระหว่างสมาชิกด้วยกันและลงมือปฏิบัติจริง 4) การถ่ายทอดความรู้โดยการสาธิตและอธิบายถึงขั้นตอนการทอดผ้า หรือการ ย้อมเส้นฝ้ายจากสีธรรมชาติให้สีติดทนนานยิ่งขึ้น ให้แก่ลูกหลานและผู้สนใจ 5) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล ในรูปแบบ หนังสือเอกสารที่มีรายละเอียดของการทอดผ้าที่ชัดเจน โดยผ่านกระบวนการประมวล กลั่นกรองความรู้ อย่างไรก็ดีการจัดการ ความรู้ผ้าทอดพื้นเมืองของกลุ่มทอดผ้าพื้นเมืองบ้านโพทองจากการสังเคราะห์ผลการดำเนินการจัดการความรู้ 7 ขั้น สามารถ ปรับออกมาได้ 4 ขั้นตอนหลัก โดยการพิจารณาถึงศักยภาพของสมาชิกกลุ่มมีรายละเอียด ดังนี้ ขั้น 1 การกำหนดการแสวงหา และการประมวลความรู้ ขั้น 2 การตรวจสอบและการกลั่นกรองความรู้ ขั้น 3 การจัดเก็บ การเผยแพร่และการเข้าถึงความรู้ และขั้น 4 การแบ่งปันและการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยแต่ละขั้นจะสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องและ เป็นระบบ สอดคล้อง ทัศนียา นิลฤทธิ์ และคณะ (2565, น. 61-74) ที่กล่าวว่า กระบวนการจัดการความรู้ผ้าทอดพื้นบ้านมี 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้น 1 การสร้างความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดและการทดลองปฏิบัติตามจนชำนาญ ส่วนขั้น 2 การจัดเก็บความรู้

ด้วยการจดจำ หรือการจดบันทึกเป็นข้อความย่อสั้น ๆ หรือการถ่ายภาพลายและกระบวนการผลิตผ้าทอ ชั้น 3 การเผยแพร่ความรู้ด้วยการกระจายความรู้โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้กับคนทั่วไป การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวและสมาชิกกลุ่มทอผ้า และชั้น 4 การใช้ความรู้ ด้วยการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่และอัตลักษณ์ของกลุ่ม

อย่างไรก็ดีกระบวนการจัดการความรู้ในแต่ละขั้นตอนนั้นต้องอาศัยกระบวนการและทักษะของนักจัดการความรู้ เพื่อที่จะค้นองค์ความรู้จากในตัวบุคคลออกมาจากกลุ่มเป้าหมายและนำมาสู่การศึกษาค้นคว้า และการพัฒนา เช่น ขั้นตอนที่ 1 การบ่งชี้ความรู้และการกำหนดความรู้ กลุ่มได้ระบุบุคคลในกลุ่มสมาชิกที่โดดเด่นแต่ละคน และแสวงหาประโยชน์ของข้อมูล พร้อมกับการกำหนดประเด็นขององค์ความรู้ในแต่ละเรื่องที่ต้องการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม ส่วนชั้น 3 การจัดเก็บความรู้ นั้น กลุ่มได้มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่ไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงกลม และโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่อำเภอปากชมด้วย โดยความรู้ที่อยู่ในเอกสาร ที่ได้มีการสรุปและการสังเคราะห์องค์ความรู้ออกมาเพื่อการพัฒนาผ้าทอต่อไป ดังที่กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านโพนทองมีการพัฒนาผ้าทอสายแร่ทองคำและมีการแปรรูปผ้าทอไปสู่รูปแบบอื่น ๆ นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทอผ้าด้วยเทคนิควิธีการที่หลากหลาย เช่น การวางตำแหน่งของสี การวางจังหวะของลายเส้น รวมถึงการพัฒนาการสีย้อมธรรมชาติที่เป็นระบบด้วย อย่างไรก็ตามปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านโพนทองได้มีการพัฒนาความรู้และความคิด เพื่อการทอผ้าให้มีรูปแบบใหม่เกิดขึ้นในกลุ่ม เช่น ลายริ้วที่จากเดิมมีจำนวนสีหรือรูปแบบไม่มาก ได้มีการพัฒนาให้หลากหลายมากขึ้น เพื่อเป็นทางเลือกให้กับกลุ่มผู้ซื้อเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ข้อเสนอแนะภาครัฐ ได้แก่ สำนักพัฒนาชุมชน สำนักวัฒนธรรมจังหวัดเลยที่มีบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อนอาชีพและวัฒนธรรมด้วยการร่วมกับชุมชนในการกำหนดกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนกลุ่ม ค้นหากิจกรรมที่จะทำให้กลุ่มมีการพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการเพื่อการสร้างรายได้และเศรษฐกิจให้กับชุมชนนับตั้งแต่ต้นน้ำ ได้แก่ การค้นหาฝ่ายพันธุ์พื้นเมือง การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว กลางน้ำ ได้แก่ การคัดปุยฝ้ายที่มีคุณภาพ การกำจัดฝุ่น การแปรรูปเส้นใย การย้อมสี และการทอให้ได้มาตรฐาน และปลายน้ำ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การตลาดเพื่อนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่าย เช่น สื่อออนไลน์ พื้นที่ที่ภาครัฐจัดไว้ หรือการฝากร้านจำหน่าย รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มทอผ้าและประกอบการอื่น ๆ ในการจำหน่ายและขับเคลื่อนผ้าทอ

1.2 ข้อเสนอแนะภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ อำเภอปากชม และองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงกลม ต้องร่วมมือกับบ้านโพนทองในการยกระดับหมู่บ้านด้วยการจัดทำกลยุทธ์การพัฒนาและขับเคลื่อนพื้นที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมการทอผ้า โดยมีกิจกรรมการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ฝ้ายเชิงการเกษตร แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมฝ้าย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกำหนดบทบาทหน้าที่ของชุมชน และภาครัฐให้ชัดเจน เช่น การบริหารจัดการพื้นที่ การสนับสนุนงบประมาณ และบุคลากรเป็นที่ปรึกษาและให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมฝ้าย

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นฝ้ายที่อยู่ในตัวบุคคลที่มาจากการสังสมความรู้จนเกิดประสบการณ์ตรงที่ตั้งต้นน้ำคือการปลูกฝ้าย กลางน้ำคือการแปรรูปฝ้าย และปลายน้ำคือการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ซึ่งในแต่ละพื้นที่ย่อมมีความแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่และบริบททางสังคม ดังนั้นควรมีการวิจัยการพัฒนาศักยภาพบุคลากรแกนนำการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอพื้นบ้านจังหวัดเลย

เอกสารอ้างอิง

- กันทนา ใจสุวรรณ, ทรงศักดิ์ ปัญญา, สุรินทร์ มหาวรรณ, นพรัตน์ สิทธิโชคธรรักษ์, วชิรี วีระแก้ว และ อำภา สมัครพงศ์พันธ์. (2564). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอกะเหรี่ยง บ้านพะมอลอ ตำบลบ้านกาศ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 9(1), 27-38.

วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) 2567

Received: 04/10/2023, Revised: 22/11/2023, Accepted: 25/12/2023

- ณัฐณารณ์ เอกนราจินดาวัฒน์. (2565). การจัดการความรู้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหมสีธรรมชาติของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น. *วารสารรัฐภาคย์*, 17(50), 232-246.
- ดวงรักษ์ จันแดง. (2566). การจัดการความรู้การทอผ้าชิ้นน้ำอ่าง จังหวัดอุดรธานีโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 15(1), 209-226.
- ทัศนียา นิลฤทธิ์, สิริอนงค์ แยมบัติ และ ชีรพัฒน์ อัมบุตร. (2565). การจัดการองค์ความรู้กระบวนการผลิตผ้าไหมที่ได้รับแรงบันดาลใจจากพิธีกรรมพื้นบ้าน จังหวัดสุรินทร์. *วารสารเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร*, 4(2), 61-74.
- ทศวรรณ อิมคำ, รัตนา ณ ลำพูน และ ทรงศักดิ์ ปรางค์พัฒนากุล. (2554). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาเรื่องการทอผ้ายกลำพูน. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 28(2), 17-28.
- ไทยโรจน์ พวงมณี และคชสิทธิ์ เจริญสุข. (2565). รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลยสำหรับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 17(61), 7-16.
- ไทยโรจน์ พวงมณี, อรทัย จิตไธสง และ ธนาพูน วงษา. (2566). แนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมืองบ้านโนนทอง อำเภอปากชม จังหวัดเลย. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 11(3), 178-190.
- นิตยา สีคง และ จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า. (2565). การจัดการความรู้กลุ่มทอผ้ายก ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 14(1), 15-27.
- บุญวัฒน์ สว่างวงศ์, ชันทอง ใจดี และมาดาร์ตน์ สุขสง่า. (2566). รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาจังหวัดอย่างยั่งยืน: จังหวัดตรัง. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม*, 5(1), 12-27.
- บุษบา หินเฑาะว์ และยรรยงวรกร ทองแย้ม. (2562). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น: ศึกษากลุ่มผลิตสินค้า OTOP ผ้าทอบ้านม่วงหอม อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารสักทอง*, 25(1), 55-64.
- พิชญาภรณ์ บัวสระ, ธนกฤต ทูริสุทธิ์ และ กฤตติกา แสนโกษณ์. (2562). ยุทธศาสตร์การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองของกลุ่มทอผ้าจังหวัดหนองบัวลำภู. *วารสารมหาจุฬานาครธรรมศาสตร์*, 6(10), 5259-5271.
- มนชนก อุปะทะ. (2559). การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาประเภทผ้าทอของกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอยกดอก ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 21(3), 155-166.